

NOI CONTRIBUȚII DE NIVEL INTERNAȚIONAL ÎN ABORDAREA CALITĂȚII VIEȚII

IOAN MĂRGINEAN

Așa cum s-a dezvoltat paradigma calității vieții, ea include un concept de tip evaluativ și o abordare interdisciplinară a domeniului, care este unul multidimensional. Abordările sistematice ale calității vieții populației s-au concretizat în deceniul al VIII-lea al secolului trecut, fiind precedate de diverse trimiteri la tema respectivă.

Un rol important în aducerea preocupărilor pentru calitatea vieții în atenția publică l-a avut lansarea Programului „Marea societate” (*The Great Society*), prin discursul președintelui Johnson, ianuarie 1964, „*My hope for America*” (apud Bauer, ed., 1966), în legătură cu reluarea temei obiectivelor sociale de urmărit la nivel național. O contribuție semnificativă în argumentarea necesității completării formulărilor de obiective în domeniul calității vieții populației, cu o analiză cât mai adecvată, se regăsește chiar în volumul la care am făcut referire, respectiv, se are în vedere îmbunătățiri ale informațiilor cantitative și calitative pentru a măsura schimbările sociale, temă tratată în contextul analizei efectelor Programului cosmic al NASA. Imediat aveau să apară și lucrări cu titlul explicit de calitate a vieții, cu analiză de indicatori sociali obiectivi, pentru ca, după 1970, să fie publicate lucrări cu rezultate ale unor cercetări de teren axate pe percepții și evaluări ale calității vieții, precum și pe trăirile subiective ale populației. Desigur, evidențieri ale caracteristicilor vieții oamenilor sunt foarte vechi, încă din Antichitate, și cu atât mai mult după constituirea științelor sociale, inclusiv a sociologiei, dar demersurile respective nu se înscriu în istoria propriu-zisă a cercetărilor de calitate a vieții. Acestea din urmă implică abordări distincte –, acea paradigmă specifică –, enunțată la începutul acestor rânduri (a se vedea Zamfir, 1990; Mărginean, 2002).

Și în România s-au desfășurat astfel de cercetări empirice asupra calității vieții populației încă din anii '80 (Zamfir, coord., 1984), iar după înființarea Institutului de Cercetare a Calității Vieții, în ianuarie 1990, aici se desfășoară cercetări de profil, se publică rapoarte de cercetare, studii, inclusiv în revista *Calitatea vieții*, volume etc. (www.iccv.ro). Desigur, astfel de studii se regăsesc și la alte institute și universități.

Adresa de contact a autorului: Ioan Mărginean, Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, Calea 13 Septembrie, nr. 13, sector 5, 050711, București, România, e-mail: imargin@iccv.ro.

În cele ce urmează, aduc în atenție câteva lucrări recente în domeniul calității vieții, elaborate de largi colective internaționale, care reprezintă o etapă nouă de dezvoltare în domeniu. Mă refer la volume științifice precum: *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research* (eds. Kenneth C. Land, Alex C. Michalos; M. Joseph Sirgy, 2012); *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research* (ed. Alex C. Michalos, 2014); *Global Handbook of Quality of Life. Exploration of Well-Being of Nations in Continents* (eds. Wolfgang Glatzer et al., 2015).

Totodată, voi căuta să evidențiez și informațiile care se referă la România, mai ales că de astă dată este vorba de plasarea ei în diferite contexte regionale și internaționale.

În *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*, lucrare coordonată de către Land (SUA), Michalos (Canada) și Sirgy (SUA), se tratează aspecte de natură istorică (abordarea temei „viață bună” și evoluția cercetărilor de calitate a vieții), metodologică, precum și raportarea calității vieții pe cicluri de viață (copii, tineri, adulți) și pe diferite domenii (sănătate, educație, psihologie, viață spirituală, religiozitate, economie, muncă și consum etc.). O preocupare distinctă privește prezentarea calității vieții în diferite zone ale lumii; țări dezvoltate sau în curs de dezvoltare, țări în tranziție precum și câteva exemplificări individualizate: America Latină, Caraibe, Australia, Hong Kong, Algeria, Argentina. De altfel, și colectivul de autori este unul internațional, cu predominanța celor din SUA.

În capitolul introductiv, cei trei editori prezintă o analiză a dezvoltării și evoluției cercetărilor privind indicatorii sociali și calitatea vieții. Începând cu anii '60, se au în vedere câteva domenii distincte, respectiv: sociologie, psihologie, economie și științe politice; sănătate și medicină; management și marketing. De precizat că doi dintre autori (Land și Michalos) se numără printre pionierii studierii calității vieții, cu lucrări din anii '80.

Apreciind calitatea sintezei oferite asupra indicatorilor sociali și calității vieții, este de reținut, totuși, și faptul că autorii se referă cu precădere la dezvoltările din SUA, și strict la literatura științifică de limba engleză. Evident că, astfel, se acoperă doar o parte din problematică, detaliindu-se propriile contribuții, dar alte demersuri sunt ignorate, sau doar enunțate. La acest ultim aspect am în vedere și cercetările de profil din UE (EQOL), care au demarat în anul 2003, după o experiență semnificativă pe studierea condițiilor de viață.

În continuare, doresc să aduc în atenție, mai întâi, câteva elemente de natură metodologică, domeniu în permanentă revizie, în căutarea de soluții mai bune de cercetare, dar adesea se rămâne la stadiu de recomandări.

Un prim astfel de demers metodologic se referă la măsurarea calității vieții și construcția indicatorilor sociali (Filomena Maggino, Italia și Bruno D. Zumbo, Canada). Autorii au în vedere măsurarea și analiza calității vieții din perspectivă cantitativă (*well-being of society*). În domeniul definițiilor conceptuale, se urmează calea consacrată și anume se consideră necesare rezolvarea a trei mari probleme: definirea conceptelor și a indicatorilor, cu organizarea acestora din urmă într-un

sistem ierarhizat; ariile de investigat; variabilele latente și indicatorii elementari, pentru ca, ulterior, să se treacă la analiza lor.

În realizarea demersului lor, autorii fac apel la criteriile de evaluare a indicatorilor și la modalități de formalizare, pentru a încheia cu prezentarea recomandărilor comisiei de măsurare a performanței economice și progresului social. Fără îndoială că, această dezvoltare privind indicatorii sociali este o contribuție științifică deosebită, dar ea nu conține și cel puțin o aplicație propriu-zisă, pentru a se demonstra modalitatea efectivă de lucru.

Într-o altă abordare pe care o menționăm aici (Michael R. Hagerty, SUA și Kenneth C. Land) se face trimitere la problematica indicilor compoziți, ca măsurătoare generală a calității vieții. În fapt, autorii fac apel la trei indicatori economici referitori la bursă (*Dow Jones*), prețuri de consum (CPI) și încrederea consumatorilor (CCI), pe care îi consideră a fi relevanți și pentru indicii de calitate a vieții prin principiile ce pot fi derivate: să aibă fidelitate și validitate, să facă parte dintr-un sistem ca reprezentând un domeniu (subserie); să poată fi dezagregat pe subgrupuri de populație; să poată face față și unor date incomplete; să reflecte cel mai bun mod cu care oamenii judecă calitatea vieții lor și ponderea pe care o acodă ei fiecărei subserii, să fie acceptat de către o majoritate importantă de cetățeni.

În final, sunt analizați 14 indici generali de calitatea vieții, dintre care doar unul urmează toate cerințele invocate, cele mai critice probleme fiind neluarea în considerare a raportării populației la importanța indicatorilor ce intră în componența acestor măsurători generale. În continuare, autorii semnalează aspectele prin care indicii compoziți nu corespund cerințelor de credibilitate, fără a se crea anumite *bias*-uri și dezinformări, prin faptul că nu reflectă: efectul mișcării unui indicator în direcție opusă; schimbările reale de poziție a unor subgrupuri; multidimensionalitatea calității vieții; importanța fiecărui indicator, inclusiv cea pe care o acordă cetățenii; nu prezintă ușurința de a fi receptat de către decidenții de politici publice; nu au un design de planificare socială și nu sunt adoptați de către oficialii guvernamentali. Pentru a elimina astfel de probleme, autorii recomandă ca ponderea indicatorilor în cadrul unui indice compozit să se bazeze pe modelul judecăților emise de către cetățeni; la rândul lor, și indicatorii ar trebui ponderați pe baza datelor de cercetarea a populației; chiar selecția indicatorilor să se facă prin intermediul acestor judecăți; să nu fie incluși în indice indicatorii care sunt ambiguii (evaluați pozitiv de către o parte din populație, și negativ de către altă parte); de asemenea, sunt respinși indicatorii de politică, fiind acceptați cei de obiective și rezultate. Nici de această dată nu se merge mai departe, să se construiască indici de calitatea vieții adecvați, conform criteriilor formulate.

O temă de interes aparte a constituit-o definirea și cercetarea bunăstării subiective, realizate din diferite perspective: „fericirea”, cunoscută și ca „satisfacție cu viața” și „bunăstarea subiectivă” (Ruut Veenhoven, Olanda); homeostazia bunăstării subiective (Robert A. Cummins, Anna L. D. Lau; Melanie T. Doven, Australia);

conturile naționale ale bunăstării (Ed Diener, William Tov, SUA), creșterea economică modernă și calitatea vieții (Richard A. Easterlin și Laura Angelescu, SUA).

Veenhoven, de exemplu (cu o carieră științifică deosebit de bogată), este preocupat de definirea relației dintre fericire și calitatea vieții, și arată că, deși de multe ori sunt considerate intersanjabile (inclusiv termenul de bunăstare), în fapt suprapunerea este doar parțială. Prin această formulare, autorul admite că toate trei așa-zise sinonime ale calității vieții sunt dimensiuni ale acesteia din urmă. Mai exact, fericirea se suprapune cu unul din patru componente ale calității vieții, determinate, la rândul lor, prin distincția dintre surse și rezultate, respectiv dintre caracteristicile interne și cele externe. În acest fel, autorul identifică, pentru șansele de viață, oportunitățile existente și capacitatea persoanei de a le valorifica (arta de a trăi), iar rezultatele le raportează la sensul vieții bune, respectiv, satisfacția cu viața în general. La rândul său, și în domeniul satisfacției se face trimitere la patru componente: plăcerea, satisfacția pe domenii, experiențele de vârf și în ultima categorie intră: fericirea, satisfacția cu viața și bunăstarea subiectivă. Delimitările nu se opresc aici, pentru că se consideră necesar să se specifice și componentele fericirii, ca sursă a plăcerilor și durerilor, și anume, în cele de tip hedonic (experiențe plăcute, simțire, emoții, stări) și aprecierile care sunt emise în legătură cu acestea.

Valorificând baza internațională de date privind fericirea, pe care a constituit-o, de altfel, Veenhoven ajunge la concluzia că majoritatea oamenilor se declară fericiți (valori pe partea a doua a scalei de la nefericit la fericit), deoarece ei tind să se bucure de viață, atunci când condițiile sunt tolerabile și nu neapărat foarte bune. Prevalența fericirii nu elimină suferința și plângerile.

În demersul lor, Cummins și alții consideră că bunăstarea subiectivă este pozitivă, pentru că este normal ca oamenii să se simtă bine, ceea ce conduce la fenomenul de homeostazie. Acesta din urmă încetează atunci când apar provocări mari (analize pe cercetări din Australia și la nivel internațional).

Esterlin și Angelescu (originară din România) pun în relație o serie de elemente de natură materială, de la consumul de produse și posesie de bunuri, la speranța de viață și înrolarea în învățământ; drepturile omului, și constată, așa cum era de așteptat, o legătură semnificativă cu nivelul PNB/locuitor la paritatea puterii de cumpărare. Pe de altă parte, însă, această legătură nu se confirmă cu privire la satisfacția cu viața, aceasta din urmă fiind influențată de mai mulți factori.

Cât privește contribuția lui Diener și Tov, ei consideră că doar colocvial bunăstarea subiectivă este desemnată prin fericire, și că de fapt, primul concept se referă la modalitățile diferite în care oamenii își evaluează viața lor. Astfel că, emoțional, el implică sentimente și experiențe pozitive în relație cu ce se întâmplă și în măsură mai mică și experiențele neplăcute sau negative. În termenii de conștientizare, bunăstarea subiectivă se referă la judecarea vieții de a fi satisfăcătoare și împlinită, adică felul în care o persoană simte și crede că viața merge bine. Pe aceste considerente, variabilele și indicatorii de bunăstare subiectivă trebuie să fie

de interes pentru politicile publice și nu doar indicatori obiectivi, pentru că sunt implicate aprecieri ale vieții pe care la are populația (grupurile-țintă).

După aceste prezentări, inclusiv cu abordări diferite ale temei, consider că poziția cea mai întemeiată este aceea prin care satisfacția și fericirea sunt tratate ca dimensiuni de *output* ale calității vieții și care, la rândul lor, se subsumează unei componente intermediare, mai generale, care este bunăstarea subiectivă. Deși interacțiunea satisfacție – fericire este puternică, prin cercetare rezultă și că o parte dintre subiecți sunt satisfăcuți (mulțumiți) cu viața, dar sunt nefericiți, după cum unii sunt nemulțumiți, dar fericiți, iar aceste diferențieri nu pot fi trecute ca efecte ale erorilor de cercetare, ci faptul că satisfacția este preponderent de natură cognitivă (se raportează la cunoaștere, judecată, așteptare), pe când fericirea este o trăire emoțională (Delhey, 2004; Bönke, 2005; Mărginean, 2013).

În literatura românească de specialitate se regăsesc multe dintre aspectele sesizate anterior în legătură cu definirea și cercetarea bunăstării subiective. O lucrare de certă valoare științifică în domeniu este cea realizată de către Sergiu Bălătescu (2009, cu ediția a II-a în 2014) cu titlul „Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din România”, în care, pe lângă dezvoltările teoretice, se regăsesc foarte multe analize de date din cercetări de teren (*Diagnoza calității vieții*, ICCV și *Barometrul de opinie publică*).

O contribuție aparte o reprezintă capitolul elaborat de către Laura Camfield (Marea Britanie), cu tema calității vieții în țările în curs de dezvoltare în contextul mondializării cercetărilor de calitate a vieții. Autoarea aduce în atenție problematica modului în care sunt înțeleși termenii vizați în culturi foarte diferite și anume faptul că, prin preluarea instrumentelor de cercetare, prin simpla traducere din țările vestice în țările în curs de dezvoltare, nu este în măsură să conducă la o bună cunoaștere a realităților din țările respective. Prin urmare, ar trebui să se insiste mai mult pe adaptarea instrumentelor de cercetare. Acest fapt, foarte necesar, reduce, însă, din posibilitățile de analize comparative pe țări. De aceea, domeniile de cunoaștere se rezumă, cel mai adesea, la analize de indicatori obiectivi, insuficienți, totuși, pentru a surprinde calitatea vieții ca atare, paradigma acesteia fiind una de tip evaluativ, în care indicatorii respectivi reprezintă doar o parte din informație, cealaltă referindu-se la elementele de natură subiectivă, percepții, stările de satisfacție/insatisfacție, fericire/ nefericire etc. După analiza multor cercetări, Camfield ajunge la concluzia că uneori este de adoptat un tip de măsurare diferit de cel global (mai puțin sensibil la schimbare) și care să reflecte înțelegerile locale de ceea ce reprezintă „viață bună”, iar instrumentele de cercetare trebuie realizate prin demersuri de natură calitativă, prin cercetare de teren. De precizat că referirile sale se fac la domeniul studierii stării de sănătate, cu trimitere la aspectele bunăstării subiective și la aspirațiile populației. La rândul lor, evaluările obiective sunt de utilizat, în cazul în care se dorește fundamentarea unor decizii sau efectuarea de planificări, pentru că aceste au o acuratețe mai mare.

Cât privește studiile pe țări, într-unul dintre acestea se regăsesc și trimiteri la România. Este vorba de contribuția lui Richard J. Estes (SUA) privind provocările calității vieții în economiile în tranziție. De reținut că România se situează în grupul celor 10 țări considerate a fi lideri în privința performanței în tranziție, măsurată, la rândul său, prin 41 de indicatori grupați în 10 subindici cu măsurătoare compozită „Indicele Ponderat al Progresului Social” (WISP): educația, starea de sănătate, statutul femeii; cheltuielile militare, economie, demografie, mediu; dezordinea socială; diversitatea culturală, efortul pentru bunăstarea cetățenilor. În anul 2010, România înregistra o valoare a WISP de 59 (locurile 9–10), împreună cu Lituania (respectiv pozițiile 37–38 la nivel mondial, din 161 de țări). Cele mai bine plasate țări cu performanță în tranziție au fost R. Cehă (WISP = 66), Slovacia și Ungaria (WISP = 64), urmează Polonia, Croația, Bulgaria, Belarus, Slovenia.

Valoarea WISP a fost mai mare în România în anul 2000, scorul 77 (poziția 34). Scăderi în perioada 2000–2010 s-au înregistrat în cvasitotalitatea celor 31 de țări analizate individual, dar nu toate au înregistrat și o diminuare a pozițiilor ocupate. Așa, de exemplu, R. Cehă are o reducere a indicelui de la 88 la 66, dar poziția la nivel mondial crește de la 24 la 14. Cea mai însemnată schimbare se petrece în cazul Croației, cu o schimbare a poziției de la 43 la 27, iar scăderile mai mari sunt în Bulgaria și Slovenia, urmate de România.

În cazul României, minusurile din 2010, comparativ cu 2009 s-au înregistrat la rata creșterii populației (–0,7); și a PIB-ului (–8,5%). Același autor analizează și situația țărilor în colaps, prin „Indicele Failed State” (FSI), elaborat de către Fondul pentru Pace, pentru perioada 1990–2010, cu 12 indicatori sociali, economici și politici (valori pe plaja 0–120, de la succes la situația gravă). Din 177 de țări, în anul 2010, 37 sunt încadrate la grupa „alertă”, 92 la „atenție”, 35 la „moderate” și doar 13 la „sustenabile”. Țările cu situația cea mai favorabilă au fost Norvegia și Finlanda (FSI = 19,31), iar cele mai slabe, Chiad (113,3) și Somalia (114,3). Țările în colaps (FSI între 114,3 și 90,4) provin din Africa și Asia, iar dintre fostele țări socialiste, apar Uzbekistan (90,5) și Georgia (90,41). Tot aici intră și Coreea de Nord (98,81).

În final, remarc faptul că autorii volumului s-au concentrat, în afara prezenței consistente a referirilor la SUA (50 de specificații la indexul de termeni), pe țările în curs de dezvoltare, așa încât chiar și la Marea Britanie, Franța, Germania sunt doar cu câte două, trei trimiteri, prin indexul respectiv.

Cea de-a doua lucrare amplă la care voi face trimiteri, respectiv *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, este una cu totul deosebită prin sfera de cuprindere și conținutul său. Așa cum preciza coordonatorul Alex C. Michalos, în Introducere, s-a dorit (și adaug eu, s-a și realizat) ca demersul întreprins să se constituie într-un repertoriu al explorărilor relevante pentru cei 50 de ani de contribuții în domeniul studiilor de calitatea vieții, și la care chiar el a participat într-un mod substanțial. Menționez aici două dintre activitățile sale, dincolo de a fi autor și editor de lucrări. Am în vedere, pe de o parte, calitatea de editor fondator

al revistei Social Indicators Research, care apare din anul 1974, iar pe de altă parte, mă refer la organizarea primei Conferințe Internaționale pe tema calitatea vieții, în anul 1996, la Universitatea din Prince George, Canada, un eveniment prin care s-a indus un nou stadiu în abordările domeniului de referință.

Lucrarea în discuție este impresionantă: ea are 12 volume, cu 7 317 pagini de text în care se tratează temele, respectiv 2 165 termeni (eseuri) și este realizat atât pe format hârtie, cât și electronic, permițând autorilor să actualizeze contribuțiile lor, iar editorilor să introducă noi eseuri. Referitor la autori și editori, precizez că este vorba de 1 272 autori din 58 de țări (334 din SUA și 205 din Canada), iar în rândul de editori sunt 154 de persoane din 32 de țări (câte 26 din SUA și Canada). Din România sunt patru autori, dintre care unul este și editor, Sergiu Bălțătescu. Ceilalți trei autori sunt: Cătălin Zamfir, Adrian Hatos și subsemnatul.

Având în vedere dimensiunea mare a lucrării ar fi fost util un index al termenilor cu specificarea paginilor la care se regăsesc aceștia. La sfârșitul volumului al XII-lea sunt trecuți editorii cu termenii de care s-au ocupat, dar nu apar și paginile. Să mai adăugăm că la fiecare volum se alocă 160 de pagini pentru prezentarea editorilor și sunt nominalizați, cu instituția de proveniență, și autorii lucrării (în total, deci, opera respectivă ajunge la aproape 10 mii de pagini).

Referitor la concepția care a stat la baza lucrării, se constată respectarea unui format standard: sinonime, definiție, descriere (discuții), legături cu alți termeni, bibliografie. Conform celor declarate în Introducere, nu s-a urmat promovarea unei anumite perspective asupra conținuturilor, autorii având libertatea de opțiune.

Cât privește tematica propriu-zisă, aceasta prezintă o mare varietate de la concepte fundamentale, tipuri de cercetări, metodologii și metode, la indici, scale, baze de date, analize statistice, precum și cercetări pe țări (pentru România, autor Cătălin Zamfir), zone și grupuri de populație, prezentări de institute de cercetare, reviste, organizații și asociații etc.

Marea majoritate a tratărilor sunt consistente, cu informații relevante. Totuși, sunt prezente și unele abordări reduționiste, prin care domeniul multidimensional al calității vieții este prezentat cu referire la o singură dimensiune (cel mai adesea, în abordările referitoare la sănătate, dar și la indicatorii obiectivi și subiectivi), ceea ce creează confuzii pentru cineva mai puțin informat. Totodată, am constatat și prezența unor termeni cu semnificație redusă, raportat la subiectul lucrării, unii dintre ei fiind chiar bizari, și care nu ar fi trebuit să fie incluși într-o astfel de operă. Însăși titlul lucrării este în măsură să conducă la unele confuzii prin conjuncția introdusă între calitatea vieții și bunăstare (*well-being*), atât timp cât cea de a doua sintagmă descrisă este de fapt o componentă a primeia, chiar dacă una complexă, fără a fi însă singura de acest fel.

Totodată, este de precizat că, prin complexitatea sa, conceptul de calitatea vieții nu are sinonime. Totuși, în cadrul procesului său de definire se fac trimiteri și la alți termeni, în afara celui de bunăstare, cum sunt: fericirea și sănătatea, ceea ce accentuează confuzia discutată anterior, prin reducerea întregului la părți ale sale.

Pentru că avem de-a face cu un concept de mare generalitate, calitatea vieții se poate defini printr-o invocare a semnificației sale, cum este, de exemplu, formularea „valoarea pentru om a vieții sale” (Zamfir, 1984), dar și prin enumerarea componentelor (dimensiunilor), iar aceste dimensiuni, la rândul lor, pot, ele însele, să comporte un grad mai mare sau mai mic de complexitate, ceea ce reclamă eventuala distingere în continuare a unor subcomponente (dimensiuni de rangul doi sau chiar mai mic), până se ajunge, prin procesul de operaționalizare, la indicatori empirici (Mărginean, 2000).

La termenul „Diagnoza calității vieții”, pe care l-am tratat și în lucrarea la care facem aici referire, am dezvoltat o astfel de schemă operațională extinsă, cu 25 de dimensiuni, unele dintre ele cu subdimensiuni, și care permite o abordare acoperitoare a domeniului vizat: persoana, bunăstarea subiectivă, familia, populația vizată, mediul natural, așezările umane, locuința, ocuparea, locul de muncă, resursele macroeconomice pentru nivelul de trai, veniturile populației, consumul de bunuri și servicii în gospodărie, înzestrarea acestora cu bunuri de folosință îndelungată, învățământul, sănătatea, asigurările sociale, asistența socială, mediul social, calitatea societății, cultura, timpul liber, stilurile de viață, mediul politic, justiție și ordine publică, instituțiile de stat (Mărginean, 2011).

În interiorul lucrării ce face obiectul acestei prezentări am identificat multe preocupări pentru modalitatea în care se cercetează calitatea vieții. O astfel de abordare este realizată și de către Mariano Rojas (Mexic), care accentuează importanța de a nu se reduce calitatea vieții la indicatorii utilizați într-o măsurare sau alta, demersul de cunoaștere reclamând plecarea de la concepte pentru a se determina indicatorii relevanți.

Marea diversitate a felului în care este studiată calitatea vieții este sugestiv demonstrată printr-o analiză asupra modului în care se cercetează calitatea vieții vârstnicilor. Autoarea, Nancy Kelley-Gillespie (SUA), identifică 20 de cercetări în domeniu și reține, per total, 42 de indicatori utilizați. Surprinzător, însă, doar doi dintre aceștia (bucurie/ plăcere/ fericire; relații sociale/ suport/ comunicare) se regăsesc în maxim șase cercetări, și un indicator (pe tema satisfacției cu viața) era prezent în cinci dintre cercetări. În restul demersurilor apar de la unul la patru indicatori din setul respectiv.

Un alt demers pe care îl prezint, în care este inclusă și România, este cel realizat de către Noelia Somarriba Arechavala și Bernardo Pena Trapero (Spania), pe tema construcției unor indici compoziți, cu indicatori obiectivi și subiectivi: muncă, locuire, educație, timp liber, venit, sănătate, viață socială și de familie, satisfacție și fericire. Sunt avute în vedere trei modalități de construcție: componenta principală; măsurarea de distanță; programarea liniară.

Valorile primilor doi indici se distribuie pe spațiul 1–4 (înalt, mediu înalt, mediu scăzut, scăzut). Valorile primilor doi indici coincid în peste trei sferturi din țările UE. După acești doi indici rezultă o clasificare a țărilor pe spațiul 1–4, respectiv țările cele mai bine situate au 11 (Suedia, Olanda, Luxemburg, Finlanda),

iar cele de la baza ierarhiei au valorile 44 (România împreună cu Bulgaria, Letonia, Lituania, Slovacia).

Cel de-al treilea indice s-a dovedit a fi mai puțin discriminant, dar a indicat ineficiență (valoarea 4) pentru șapte țări: Bulgaria, Estonia, Franța, Italia, Polonia, Portugalia, România.

La rândul lor, cercetătorii din România, pe lângă contribuțiile sesizate deja, au tratat teme precum: calitatea vieții în regimul comunist (Cătălin Zamfir), calitatea vieții în regiunea transfrontalieră româno-ungară, precum și distanța psihologică (Sergiu Bălătescu); sistemul educațional și cheltuielile publice cu educația (Adrian Hatos).

Cât privește volumul *Global Handbook of Quality of Life. Exploration of Well-Being of Nations in Continents* coordonat de către Wolfgang Glatzer împreună cu Laura Camfield, Valerie Möller (Africa de Sud) și Mariano Rojas, și acesta reprezintă o contribuție însemnată la comunicarea experiențelor de cercetare din domeniul calității vieții. Într-un anumit fel, prin tematica abordată, avem de-a face cu o continuare reușită a demersurilor internaționale prezentate anterior, în special a manualului coordonat de către Land, Michalos și Sirgy, dar și a altei lucrări, și mă refer la *Barometers of Quality of Life Around the Globe. How are we doing?*, 2008, editori Valerie Möller, Denis Huschko (Germania) și Alex C. Michalos.

În lucrarea apărută în anul 2008 se urmărește, așa cum arată și titlul, prezentarea unor cercetări, unele realizate prin proiecte internaționale, cum sunt barometrele pentru Africa, America Latină, Asia și Cercul Arctic, bazate pe experiențe acumulate în țări din zone deja cu tradiții în studierea calității vieții. Lagăturile dintre cele două lucrări se referă la revenirea, inclusiv cu actualizări și/sau dezvoltări, la aceste teme, fie de către aceiași autori, fie de alții.

În volumul din 2015 însă, aria tematică și referirile per țări sunt mult mai extinse, fiind implicați câteva zeci de autori, unii dintre ei prezenți în cel puțin două, dacă nu chiar în toate cele patru opere menționate.

Revenind la conținutul lucrării coordonate de către Glatzer et al., menționăm structurarea ei pe șapte părți: tendințe pe termen lung ale dezvoltării sociale la nivel mondial; sănătate; bogăție și democrație; monitorizarea bunăstării globale; măsurători obiective și subiective; structura socioeconomică a bunăstării; structura socială a bunăstării; bunăstarea pe națiuni și continente; raportare socială a bunăstării în organizațiile supranaționale (OECD; Uniunea Europeană); dimensiunile fundamentale ale bunăstării globale.

În Introducere, Glatzer se referă la monitorizarea și analiza calității vieții. Un prim aspect pe care l-am reținut este cel al relației dintre calitatea vieții și bunăstare. În acest context autorul subliniază că, adesea, cei doi termeni sunt considerați a fi interșanjabili: calitatea vieții în sens de bunăstare și bunăstarea în sens de calitatea vieții, iar această abordare a fost prezentă încă de la începutul cercetărilor în domeniu, din anii '80. Observațiile autorului merg, însă, spre susținerea ideii că bunăstarea este parte a calității vieții, inclusiv prin formulările de tipul bunăstare

pozitivă (*well-being*) și bunăstare negativă, componente ale calității vieții, care, la rândul lor, sunt relativ independente. O creștere a bunăstării nu înseamnă întotdeauna reducerea stării rele, pentru că se pot referi la aspecte diferite.

O altă observație privește faptul, consemnat și anterior, că multor cercetători nu le place să repete o anumită măsurătoare științifică și preferă să inventeze ceva nou, iar de aici decurge imposibilitatea de a avea date organizate în serii de timp pentru a studia schimbările care se produc în anumite perioade. O contribuție importantă la deținerea de date în serii de timp o au proiectele internaționale cu mai multe valuri de culegere de date, așa încât se realizează atât comparații transversale pe țări cât și unele longitudinale.

Menționez că un astfel de proiect longitudinal se desfășoară în ICCV, cu culegeri de date anual, în perioada 1990–1999 și apoi în anii 2003, 2006 și 2010, iar pentru două perioade de câte trei ani s-au realizat pe eșantioane de tip panel (Mărginean și Precupețu, coord., 2011).

Și la nivelul țărilor membre UE și asociate s-au realizat cercetări de tip longitudinal cu tema calității vieții (EQOL), cu culegeri de date în anii 2003, 2007 și 2011 (urmează un al patrulea val) prin Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă, cu sediul la Dublin. În volumul prezentat aici, autorii Daphne Ahrendt, Hans Dubois și Erica Merger (de la fundația respectivă) analizează rezultatele acestor cercetări, cu 12 domenii de monitorizare a calității vieții. Pentru publicul european, datele sunt cunoscute, dar ele au importanță în context comparativ la nivel internațional. Mai mult, capitolul pe care l-am invocat conține și valorile a o serie de indici ai bunăstării subiective prezentați de către autori: *bunăstarea hedonică* (sentimentele pe care le-a avut în ultimele două săptămâni dinaintea cercetării – stare bună, calm și relaxare; tensionat, stare depresivă); *excluziunea socială* (sentimentul de excluziune socială, viața este atât de complicată încât nu se poate găsi propria cale, valoarea a ceea ce întreprinde cineva nu este recunoscută în societate; persoana nu este apreciată în societate datorită situației privind munca și veniturile); *bunăstarea mentală* (stare psihică bună, calm și relaxat, activ și vigoșos). Unii indicatori din această categorie intră și în constituirea unui indice al *bunăstării eudaimonice* (referitor la autorealizarea în viață).

Dacă ne referim la România, o clasare ceva mai bună în contextul statelor membre UE se înregistrează la indicele *excluziunii sociale*, dar și aici situația, ca atare, este tot una modestă. Astfel, pe un interval cu valori medii de la 3,0 (situația cea mai slabă, Cipru) la 1,6 (situația cea mai bună, Danemarca), România se afla, pentru anul 2011, pe pozițiile 5–11, împreună cu R. Cehă, Polonia, Malta, Letonia, Lituania, Estonia, Croația, cu media de 2,4 (scala având valorile de la 0 la 5). În privința *singurătății*, pe un interval de la 3,5 (Grecia) și 4,6 (Danemarca), țara noastră are doar poziția 3–5, respectiv valoarea 3,8 împreună cu Ungaria și Bulgaria. O situație mai slabă se întâlnește în privința *bunăstării mentale*. Pe un interval

de la 55 (Letonia) la 70 (Danemarca), România are poziția a doua, de la bază, respectiv scorul 57 (dintr-o sută posibil de atins).

În capitolul elaborat de către Estes privind Indicele Progresului Social, așa cum se specifică chiar prin titlu, este vorba de o a treia abordare a temei respective. De această dată, față de contribuția din *Barometers*, sunt prezentate toate țările pentru care, prin scorul WISP, s-a determinat acest indice și nu doar cele în colaps. De asemenea, informația privește și un nou an, respectiv 2011. Autorul realizează și o altă grupare a țărilor, în funcție de performanța socială: lideri mondiali (34 de țări), performanța socială medie (cu 85 de țări, aici intră și România cu rangul 35 din 162 țări, în anul 2011, cu unul mai scăzut față de anul 2000, când era la poziția 34) și cele mai puțin dezvoltate social (43 de țări).

În perioada 2000–2011 o seri de țări și-au îmbunătățit poziția deținută în privința ierarhiei pe tema progresului social, atât din rândul celor aflate deja în prima parte a clasamentului, dar și de la partea de jos a acestuia, fără a putea să iasă din zona critică. Totodată, s-au înregistrat și pierderi semnificative, inclusiv de către țări de la vârful ierarhiei, iar cauza este considerată a fi colapsul piețelor financiare, începând cu anul 2007. Așa, de exemplu, este de consemnat că din rândul țărilor dezvoltate, doar trei nu își modifică rangul în intervalul respectiv: Danemarca (rangul 1), Austria (rangul 5) și Hong Kong (rangul 30). Creșterile cele mai mari sunt în Cuba, de +19 (de la 49 la 30), Australia și Croația, de +16 (de la 22 la 6; respectiv de la 43 la 27), Republica Cehă, de +11 (de la 24 la 13). Scăderi mult mai mari din rândul țărilor apropiate de poziția României au fost în Estonia și Letonia, de –12 (de la 31 la 43, respectiv de la 34 la 46). Surprinzător, cea mai mare pierdere din rândul țărilor dezvoltate s-a produs în Luxemburg, de –40 (de la 5 la 45), urmată de Finlanda, de –9 (de la 4 la 13), Marea Britanie și Bulgaria, de –5 (de la 11 la 16, respectiv de la 22 la 27).

De reținut că țările cu populație numeroasă, chiar și cele dezvoltate, nu se plasează la vârful ierarhiei. În anul 2011, doar Germania avea rangul 3; Franța și Italia erau la poziția 10; Japonia, la 16; Statele Unite, la 21.

O contribuție interesantă am identificat în capitolul „Producția bunăstării și Calitatea Vieții” de Michael Dauderstödt (Germania). Autorul aduce în atenție faptul că pe lângă sectorul privat și cel public (guvernamental), mai sunt și alte surse de producere a bunăstării materiale, respectiv gospodăria familială și economia socială (cooperative, organizații non-profit, asociații și societăți mutuale) care furnizează servicii și doar parțial se bazează pe piață. Și în România, în ultima perioadă au apărut lucrări pe tema economiei sociale. Cercetările din ICCV constituindu-se într-o contribuție importantă, inclusiv prin intermediul cercetărilor de teren, în demonstrarea efectelor sale benefice pentru bunăstarea materială a celor implicați în astfel de activități (Stănescu și alții, (coord.), 2013).

Datele prezentate pentru țările din UE sunt în măsură să argumenteze importanța luării în considerare a tuturor acestor surse în determinarea nivelului bunăstării materiale. Pentru anul 2005, cu date pentru 18 țări din UE, creșterea

PIB-ului a fost cuprinsă între 16,8% în Danemarca și 39,4% în Grecia, în apropiere fiind și Germania, cu 39%. În România, creșterea a fost de 34,8% (107,6 mild. Euro față de 79,8 mild. Euro, iar pe locuitor prin creșterea respectivă se ajunge la 4 698 euro față de 3 684 euro).

O temă de larg interes, abordată în acest volum, este și cea referitoare la relația dintre creșterea economică și bunăstarea subiectivă (Robert Esterlin). Autorul face o trecere în revistă a analizelor anterioare, care au arătat fie că nu există o determinare a bunăstării subiective (fericire, satisfacție cu viața) de către PIB, fie că o astfel de relație totuși ar exista. În acest demers se constată că, dacă se utilizează PIB pe locuitor în valori absolute relația este doar una pe un anumit interval de creștere a PIB, după care efectul dispare. În schimb, dacă se face apel la rata de creștere a PIB-ului, atunci se poate identifica relația de determinare. Astfel de relații pozitive pot fi sesizabile și dacă analizele sunt pe perioade scurte de timp, dar în cercetările longitudinale cu serii mari de timp, relația respectivă este infirmată.

La finalul acestor comentarii legate de dezvoltări recente în abordarea calității vieții menționez și o lucrare pe care o consider a fi valoroasă, și care a fost elaborată de cercetătorii din ICCV, și anume, *Dicționar de calitate vieții* (Mărginean și Vasile, (coord), 2015). De fapt este vorba de o abordare extinsă (1–5 pagini pe termen) cu referiri la lucrări relevante elaborate la nivel internațional pentru fiecare din cele peste 100 de termeni. S-a urmărit scoaterea în evidență a abordărilor care urmează paradigma specifică domeniului calității vieții, căutând, pe cât a fost posibil, să nu fie suprapuneri cu alte abordări din științele sociale, ale unei anumite teme. Totodată, s-a avut în vedere și faptul că, după prezentarea, acolo unde era cazul, a unor tratări diferite, să trecem și la justificarea opțiunilor considerate a fi cele mai întemeiate. Pe lângă termenii explicați, lucrarea conține și trimiteri la termeni înrudiți, precum și referiri la institute, proiecte de cercetare, baze de date. De asemenea, are un index tematic și de autori, cu trimiterile la paginile respective, precum și o listă bibliografică reunită pentru toate lucrările la care se fac referiri în volum.

În continuare, pe baza acestei lucrări, dar și a altora elaborate în ICCV, între care volumele *Calitatea vieții în România* și *Paradigma calității vieții* (menționat anterior), ne propunem să elaborăm o *Enciclopedie a Calității vieții în România*.

REMARCĂ FINALĂ

Operele științifice evocate în acest demers succint se constituie, într-adevăr, în contribuții valoroase la cunoașterea calității vieții la nivel mondial. Este vorba atât de abordări teoretice și metodologice, precum și de prezentări ale multor rezultate de analiză bazate pe cercetări de teren, și/sau informații statistice. Ele au devenit posibile prin constituirea de mari colective de autori din țări diferite, ceea ce demonstrează răspândirea la scară mondială a preocupărilor privind cunoașterea calității vieții populației.

BIBLIOGRAFIE

- Bauer, R. A., *Social Indicators*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1966.
- Bălțătescu, S., *Fericea în contextul social al tranziției postcomuniste din România*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, ediția a II-a, 2014.
- Böhnke, P., *First European Quality of Life Survey: Life Satisfaction, Happiness and Sense of Belonging*, Luxembourg Office for Official Publication of the European Communities, 2005.
- Delhey, J., *Life Satisfaction in an enlarged Europe*, Luxembourg Office for Official Publication of the European Communities, 2004.
- Glatzer, W., Camfield, L., Möller, V., Rojas, M., *Global Handbook of Quality of Life. Exploration of Well-Being of Nations and Continents*, Dordrech, Springer, 2015.
- Land, K., C., Michalos, A. C., Sirgy, J. M., (eds), *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*, Dordrech, Springer, 2012.
- Mărginean, I., *Proiectarea cercetării sociologice*, Iași, Editura Polirom, 2000.
- Mărginean, I., Semnificația cercetărilor de calitate a vieții, în Mărginean, I., Bălașa, A., (coord.), *Calitatea vieții în România*, București, Editura Expert, 2002, 2005.
- Mărginean, I., Life Satisfaction in Romania. A Longitudinal Study, în Zamfir, E., Maggino, F., *The European Culture for Human Rights. The Right to Happiness*, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
- Mărginean, I., Conținutul paradigmei calității vieții, în Mărginean, I., Vasile, M., (coord.), *Dicționar de calitatea vieții*, București, Editura Academiei Române, 2015.
- Mărginean, I., Precupețu, I., (coord.), *Paradigma calității vieții*, București, Editura Academiei Române, 2011.
- Michalos, A. C., (ed.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, Dordrech, Springer, 2012.
- Möller, V., Huschka, D., Michalos, A., C., (eds.), *Barometers of quality of life around the globe. How are we doing*, în „Social Indicators Research Series”, vol. 33, Springer, 2008.
- Stănescu, S. M., Căce, S., Alexandrescu, F., (eds.), *Demand and supply of social economy*, București, Editura Pro Universitaria, 2013.
- Zamfir, C., (coord.), *Indicatori și surse de variație a calității vieții*, București, Editura Politică, 1984.
- Zamfir, C., *Calitatea vieții ca obiectiv politic*, în „Calitatea vieții”, nr. 1, 1990.